

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΑΞΙΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ζ' ΤΟΥ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΥ.
Η ΧΑΛΚΗ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙΞ ΑΥΤΗΣ

Ο ΑΥΓΟΥΣΤΕΩΝ

Ἐν τῷ Αὐγουστῶν (Αὐγουστίων, Αὐγουστεὺς καὶ τὸ Αὐγουσταῖον καὶ Αὐγουστεῖον)¹, ἦτο πλατεῖα, ἣτις καὶ σήμερον ἀκόμη ἐκτείνεται νοτιῶς τῆς Ἁγίας Σοφίας, τοῦ Ἁγιά - Σοφία - Μειντάν². Ἡ πλατεῖα αὕτη εἶχεν ἰδρυθῆ ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου. Κατὰ τὸν Μαλάλαν, ὁ αὐτοκράτωρ, ἀφοῦ ἀνήγειρε τὴν Ρηγίαν πύλην, ἔκτισεν ἀκολούθως ἐκεῖ πλησίον βασιλικὴν λαβοῦσαν τὸ ὄνομα τοῦ Σενάτου ἔναντι τοῦ Σενάτου, ἐπὶ μικρᾶς ἐκ πορφυρίτου λίθου στήλης, ἀνήγειρε τὸ ἄγαλμα τῆς μητρὸς του Ἑλένης, εἰς ἣν εἶχεν ἀπονείμει τὸν τίτλον τῆς Αὐγουστῆς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ θέσις αὕτη ἐκλήθη Αὐγουστιῶν «καλέσας τὸν τόπον Αὐγουστιῶνα»³. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ θέσις αὕτη ἐχρησίμευεν ὡς ἀγορὰ τροφίμων, «ὄψοπωλεῖον»⁴. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ὁ Αὐγουστῶν ἦτο τόπος τις πολὺ ὀλίγον καθωρισμένος. Κατὰ τὸ 459, ἐπὶ Λέοντος Α', ὁ Ἐπαρχος τῆς πόλεως Θεοδόσιος διηυθέτησε ἅπλως τὸν χώρον τοῦτον ἠλευθέρωσε δηλαδὴ καὶ περιέβαλε πιθανῶς διὰ στοῶν τὴν γειτονεύουσαν πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν πλατεῖαν τοῦ Αὐγουστῆως⁵.

¹ Περὶ τοῦ Αὐγουστῆως, βλέπε A. M. S c h n e i d e r, Byzanz. Vorarbeiten zur Topographie u. Archäologie der Stadt Berlin, 1936, 79-80. Εἰς τὴν βιβλιογραφίαν πρόσθετες, J. E b e r s o l t, Le grand palais de Constantinople, Paris, 1910, 14 καὶ σημ. 7 ἔνθα λέγεται· «Ἐπειδὴ μία αἵθουσα τοῦ Μεγάλου Παλατίου ὀνομάζεται ἐπίσης Αὐγουστεύς, ἐγένεν ἐνίοτε σύγχυσις μεταξύ αὐτῆς τῆς αἵθουσης καὶ τῆς πλατείας». J. E b e r s o l t, Ἐνθ' ἄν. 50 σημ. 7.

² J. E b e r s o l t, Αὐτόθι, 14. Μόνον ὁ Π α σ π ά τ η ς, Ἀνάκτορα, 64-65 τοποθετεῖ, παρὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὸν Αὐγουστῆωνα μεταξὺ τοῦ Ἱπποδρόμου καὶ τοῦ Μεγάλου Παλατίου (βλέπε τὸ σχέδιον).

³ Μ α λ ά λ α, Χρονογρ., 321. Πασχάλιον Χρονικόν, 529 καὶ Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 1, 17 καὶ 2, 138.

⁴ Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 9, 158-159.

⁵ Πασχάλιον Χρονικόν, 593· ἔκτισεν τὸ Αὐγουσταῖον ἐκ πλαγίων τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. Πβ. D u C a n g e, Constantinopolis christiana, 1, 71.

Ἡ κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα ἐπισυμβῆσα τεραστία πυρκαϊὰ ἀπετέφρωσε τὸν Αὐγουστέωνα καὶ κατέστρεψε τὰ περίξ κτήρια¹. Ὁ Αὐγουστέων, ἥδη κατὰ τὸ 532, περιεβάλλετο ἀναμφιβόλως ὑπὸ περιστυλίου ἐκ διπλῆς κιονοστοιχίας, ἀφ' οὗ ὁ Κεδρηνὸς ἀναφέρει τοῦτο μεταξὺ τῶν καέντων κτηρίων, ὁμοῦ μετὰ τῆς Συγκλήτου, τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἢ Ἀγίας Σοφίας καὶ τῶν παραρτημάτων της καὶ τῆς Χαλκῆς². Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπνηρόρθωσε τὰς ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς προξενηθείσας καταστροφάς, ἰσοπέδωσε τὸν Αὐγουστέωνα καὶ ἐπέστρωσε αὐτὸν διὰ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν³, αἱ ὁποῖαι ἀνευρέθησαν κάτωθεν τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους εἰς βάθος τριῶν σχεδὸν μέτρων⁴. Κατὰ τὸν Προκόπιον, ὁ Αὐγουστέων ἦτο εἶδος πλατείας, «ἀγορά τις», ἣτις ἐξετείνετο ἔμπροσθεν τῆς Συγκλήτου⁵ καὶ τοῦ Μεγάλου Παλατίου⁶, εἰς ἀπόστασιν τινα ἀπὸ τοῦ δευτέρου.

Ἡ πλατεῖα τοῦ Αὐγουστέωνος περιεβάλλετο ὑπὸ τοίχων, τῶν ὁποίων τὰ θεμέλια ἀνεκαλύφθησαν κατὰ τὸ 1914 καὶ τὸ 1937⁷. Εἶχεν ἐπίσης πύλας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ πύλη τῆς Μελέτης ἢ τοῦ Μελετίου⁸, ἡ ὁποία ἠνοίγετο βορειοδυτικῶς τῆς Χαλκῆς, πρὸς τὸν ἄξονα τῆς Ἀγίας Σοφίας. Αἱ βόρειοι πύλαι τῆς πλατείας ἦγον πρὸς τὸ πρὸ τῆς ἐκκλησίας ὄρολόγιον. Αἱ πύλαι τοῦ Αὐγουστέωνος κατηδαφίσθησαν τῷ 1181, κατὰ τὴν στάσιν ἐναντίον τῆς βασιλίσσης Μαρίας τῆς Ἀντιοχείας⁹. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὁ

¹ Ἰωάννου Λυδοῦ, Περὶ ἀρχῶν, 265. Προκόπιου, Περὶ τοῦ Περσικοῦ πολέμου, 121. Τοῦ αὐτοῦ, Περὶ κτισμάτων, 202. Πασχάλιον Χρονικόν, 621. Μαλάλα, Ἐνθ' ἄν. 474. Θεοφάνους, Χρονογρ., 283. Κεδρηνοῦ, Σύνοψις ἱστορ., 1,647. Ζωναρά, Χρονικ., 3,154.

² Κεδρηνοῦ, Ἐνθ' ἄν. 1,647· ἐκαύθη... καὶ τὸ προσκήνιον τῆς βασιλικῆς καὶ τὸ Αὐγουσταῖον καὶ ἡ χαλκόμεστος τοῦ παλατίου.

³ Προκόπιου, Περὶ κτισμάτων, 202· ἔστι δέ τις ἀγορὰ πρὸ τῶν βασιλείων περιστύλος, Αὐγουσταῖον καὶ ἡ χαλκόμεστος τοῦ παλατίου.

⁴ E. Mamboury, Les fouilles byzantines à Istanbul et dans sa banlieue immédiate aux XIXe et XXe siècles, Byzantion, 1936,230.

⁵ Προκόπιου, Περὶ κτισμάτων, 181· ἀγορά τις πρὸ τοῦ βουλευτηρίου ἐτύχανεν οὐσα.

⁶ Προκόπιου, Ἐνθ' ἄν. 203. Ταύτης δὲ τῆς ἀγορᾶς οὐ πολλῶ ἀποθεν τὰ βασιλέως οἰκία ἐστὶ.

⁷ E. Mamboury, Ἐνθ' ἄν. 237 καὶ 252. Τοῦ αὐτοῦ, Les fouilles byzantines à Istanbul et dans sa banlieue immédiate an 1936-37· Byzantion, XIII, 1938,306-307.

⁸ P. Waltz, Méletè, Byzantion, XIII, 1938,183-192 καὶ A. Vogt, Ὁσαύτως, Méletè, Byzantion, XIII, 1938,194-196. Ὁ Waltz παραδέχεται ὅτι ἡ θύρα αὕτη εἶχε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ὅτι ἄλλοτε ὠδήγει πρὸς ἐν «μελετητήριον» ὅπου ὁ Ἰουστίνος ὁ Α' καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ Α' κατέφευγον διὰ νὰ ἐργασθῶν. Ὁ Vogt ὑποθέτει ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ βιβλιοθήκης.

⁹ Νικητὰ Χωνιάτου, Χρονικ. Διήγ., 308-309.

Φλωρεντῖνος Buondelmonti βεβαίωσι ὅτι ἤδη οἱ τοῖχοι τοῦ Αὐγουστέωνος ἦσαν κατρηπειωμένοι¹. Τὸν ΙΓ' αἰῶνα, κατὰ τὸν Gyllius, ὁ Αὐγουστέων εἶχεν ὄλοσχερῶς ἐξαφανισθῆ².

ΔΙΑΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΕΩΝΟΣ

Ὁ Αὐγουστέων, ὅστις ἦτο ἡ πλατεῖα τοῦ Ἁγίου Μάρκου τοῦ Βυζαντίου, διεκοσμεῖτο διὰ πολλῶν ἀγαλμάτων³. Ἐνευρέθη ἐκεῖ ἡ βᾶσις τοῦ κίονος, ὅστις ἔφερε τὸ ἄγαλμα τῆς Αὐτοκρατορίας Εὐδοκίας⁴, ἀλλὰ τὸ πλέον ἐπιβλητικὸν μνημεῖον αὐτῆς ἦτο ἡ στήλη τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ 16ον ἔτος τῆς βασιλείας του, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 7ης ἰνδικτιῶνος, τῷ 543, ὁ Ἰουστινιανὸς ἤγειρεν εἰς τὸν Αὐγουστέωνα τὸν ἔφιππον ἀνδριάντα του⁵. Τὸ τεράστιον τοῦτο μνημεῖον ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν μὲ τὸ ὄνομα Αὐγουστέων, ὡς ἡ πλατεῖα ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχεν ἰδρυθῆ. Ὁ Προκόπιος⁶ καὶ ὁ Παχυμέρης⁷ περιγράφουσιν αὐτόν, ὁ δὲ Γρηγορᾶς⁸ προσδιορίζει τὰς διαστάσεις του. Ἦτο μία ὑψηλὴ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου στήλη, στηριζομένη ἐπὶ τετραγώνου κρηπίδος, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήρχετο τις ἐκ τῶν τεσσάρων πλευρῶν δι' ἑπτὰ βαθμίδων. Ἡ κρηπίς αὕτη περιεβάλλετο ὑπὸ στοῶν καὶ ἔφερεν εἰς τὰς γωνίας τῆς τέσσαρας χαμηλὰς τετραπλεύρους στήλας ἐπενδεδυμένας διὰ μαρμάρου.

Ἐξ ἄλλου, ἡ στήλη δὲν ἐστηρίζετο ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τῆς κρηπίδος, ἀλλ' ἐπὶ ὑποβάθρου ἀποτελουμένου ἐκ τριῶν τεραστίων δίσκων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ἐπικειμένων ἐν εἰδει βαθμίδων. Ἐκ τῶν αὐτῶν ἦτο μεγάλη κυκλωτοῦς πλάξ ἐκ τῆς ὁποίας ἐξήρχετο ὁ κορμὸς τῆς στήλης. Ἡ στήλη αὕτη ἦτο ἄλλοτε τελείως ἐπενδεδυμένη δι' ἐπιχρῶσου ὀρειχάλκου, ὅστις προήρχετο, κατὰ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ⁹, ἀπὸ τὰς ἐπιχρῶσους κεράμους τῆς ἀποτεφρωθείσης κατὰ τὸ 532 στοῆς τῆς Χαλκῆς. Ἄλλ' ἡ ἐπένδυσις εἶχεν ἀφαιρεθῆ καὶ αἱ παρειαὶ τοῦ πυρῆνος ἐφαίνοντο γυμναί.

¹ B u o n d e l m o n t i, Liber Insul. Archipelagi, 122.

² P. G y l l i i, De topographia, CP 2,17. «Nunc nomen non modo amisit, sed ne forum quidem exstat, totum fere exædificatum».

³ Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 1,65. Κ ω δ ι ν ό ς, 187.

⁴ E. M a m b o u r y, Les fouilles byzantines... Byzantion, XI, 1936,230.

⁵ M α λ ά λ α, Χρονογρ., 482. Θ ε ο φ ά ν ο υ ς, Χρονογρ. 347. Κ ε δ ρ η ν ο ῦ, Σύνοψις ἱστορ., 1,656. Ἄντιθέτως ὁ Ζ ω ν α ρ ά ς, 3,157 γράφει: «τὸ δέκατον ἑβδομον ἔτος».

⁶ Π ρ ο κ ο π ί ο υ, Περί κτισμάτων, 181-182.

⁷ Π α χ υ μ έ ρ η, Ἐκφρασις τοῦ Αὐγουστέωνος, σημ. εἰς Γρηγορᾶν, 2,1217.

⁸ Γ ρ η γ ο ρ ά, Ρωμαϊκὴ ἱστορία 1,275-276.

⁹ Κ ε δ ρ η ν ο ῦ, Ἐνθ' ἀν. 1,656-657.

Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς κατηγοροῦσι γενικῶς¹ τοὺς σταυροφόρους ὡς διαπραξάντας τὸν βανδαλισμὸν τοῦτον. Τὸ πρῶτον ἤμισυ τοῦ κορομοῦ τῆς στήλης ἀπετελεῖτο ἐκ δέκα κυλινδρικών συμπαγῶν λευκῶν λίθων· οἱ λίθοι οὗτοι, ἴσων διαστάσεων πάντες, ἦσαν συγκεκολλημένοι διὰ στρώματος ἀμμοκονιάματος. Τὸ δεύτερον ἤμισυ ἀπετελεῖτο ἐξ ἑννέα λίθων ἐκ λευκοῦ μαρμάρου σχηματιζόντων κολούρας κώνους, εἰς τρόπον ὥστε τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ κορομοῦ τῆς στήλης ἐλεπτύνετο ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω. Μία μεγάλη τετραγώνος πλάξ, ἐπεδεδυμένη δι' ὄρειχάλκου, ἐσχημάτιζε θριγκὸν εἰς τὴν κορυφήν. Δύο ἄλλαι ἀνίσου μεγέθους πλάκες ἐχρησίμευον ὡς βάσεις τοῦ ἀνδριάντος, ὅστις οὕτω ἐξεπέδη θαυμασίως ἐκ τοῦ γιγαντιαίου τούτου βάρθου.

Ἐπιπέδου ὄρειχάλκινος ἔφιππος ἀνδριᾶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ² ἐστρέφετο προκλητικῶς πρὸς ἀνατολὰς. Ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ἐνδεδυμένος ὡς Ἀχιλλεὺς καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ ἀνδριᾶς οὗτος ἀναφέρεται ἐνίοτε ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀχιλλέως³. Ὁ ἵππος του ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν *Theodosi*, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον διακρίνεται καὶ εἰς τὸ σχεδιάσμα τοῦ Buonaldimonti.

Εἰς τὸ ἴδιον ἀκριβῶς μέρος ὅπου ὁ Ἰουστινιανὸς ἴδρυσεν τὴν περίφημον στήλην του, ὑποῦτο ἄλλοτε ἄλλη τις στήλη φέρουσα τὸ ἄγαλμα Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἀντικατεστάθη ἀργότερον ὑπὸ τοῦ ἀργυροῦ ἀγάλματος Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀφῆρσε τὴν στήλην καὶ τὸ ἄγαλμα διὰ τὴν ἀνοικοδομήσῃ τὸν νέον Αὐγουστιῶνα⁴.

Ὁ Μαλάλας⁵ ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ ἔφιππος ἀνδριᾶς ἦτο παλαιὸς ἀνδριᾶς τοῦ Ἀρκαδίου, ἰδρυμένος ἄλλοτε εἰς τὸν Φόρον τοῦ Ταύρου. Πράγματι, ὡς ἀναφέρουν τὰ Πάτρια⁶, ὑπῆρχον δύο ἔφιπποι ἀνδριάντες, ὁ εἷς τοῦ Ἀρκαδίου καὶ ὁ ἕτερος Θεοδοσίου τοῦ Β'. Εἶναι λοιπὸν λίαν πιθανὸν ὅτι ὁ Ἰουστινιανός, ἰδιοποιηθεὶς τὸν ἔφιππον ἀνδριάντα Θεοδοσίου τοῦ Β', τὸν ἱστάμενον εἰς τὸν Ταῦρον, μετέφερον αὐτὸν εἰς τὸν Αὐγουστέωνα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἠρμήνευε καὶ τὴν ἐπιγραφὴν *Theodosi*.

¹ Π α χ υ μ ε ρ η, "Ενθ' ἀν. 1,276.

² Ρ. G y l l i, "Ενθ' ἀν. 2,17. D u C a n g e, Constantinopolis christiana, 1,24· 3,23. B. de K h i t r o w o, Itinéraires russes, 115,118,202,228. L a b a r t e, Le palais impérial, 35. M o r d t m a n n, Esquisse, 116 μετὰ τοῦ σχεδίασματος τοῦ ἀνδριάντος. C l. D i e h l, Justinien I... 77. J. E b e r s o l t, Le grand palais, 14. Τοῦ αὐτοῦ, Constantinople byzantine et les voyageurs du Levant, 29-30 καὶ ἄλλαχῶ. D j e l a l E s s a d, Constantinople, 108. D e t h i e r, Constantinople, 19.

³ Π ρ ο κ ο π ί ο υ, Περὶ κτισμάτων, 182· ἕσταται Ἀχιλλεὺς ὁ κίων, ἐπίσης Π α χ υ μ ε ρ ης, "Ενθ' ἀν. στολὴν Ἀχιλλέων.

⁴ Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 1,65. Ζ ω ν α ρ ᾶ, Χρονικ., 3,157. Μάροκελλος κόμης, ἔτ. 390.

⁵ Μ α λ ᾶ λ α, Χρονογρ., 482.

⁶ Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 2,170. Πβ. καὶ 1,38.

Τοιούτου εἶδους ὑποκαταστάσεις ἦσαν συνήθεις εἰς τὸ Βυζάντιον· ἐλλείπει ἀνδριάντων ἀπεικονιζόντων τὸν ἴδιον τὸν αὐτοκράτορα, ἤκουῦντο εἰς ἕνα οἰονδήποτε ἀνδριάντα.

Ὁ Παχυμέρης οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τῶν διαφόρων ἀγαλμάτων τῶν συγκεντρωμένων εἰς τὴν βᾶσιν τῆς πύλης τοῦ Αὐγουστέωνος συμφώνως πρὸς μαρτυρίας ἀρχαιοτέρων βυζαντινῶν ἱστορικῶν¹ ἢ ξένων περιηγητῶν ἐπισκεφθέντων τὴν πρωτεύουσαν². Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὰ ἀγάλματα ταῦτα εὐρίσκοντο ἐκτὸς τῆς βάσεως τῆς στήλης καὶ ὁ Παχυμέρης παρέλιπε νὰ κάμῃ μνείαν αὐτῶν, κρίνας ἴσως ὅτι ταῦτα δὲν ἀπετέλουν ἀναπόσπαστον τμῆμα τοῦ ὅλου μνημείου.

Ὁ ἀνδριάς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦτο πράγματι κολοσσιαῖος. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔφερε μανδύαν πεποικιλμένον δι' ἀστέρων καὶ φύλλων³, ἡ δὲ κεφαλή του ἐστεφανοῦτο διὰ χρυσοῦ διαδήματος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε παμμέγεθες λοφίον ἢ *τούφα* ἀπὸ ἐπίχρυσα περὰ⁴. Ἡ δεξιὰ χεὶρ ἐξετείνετο πρὸς ἀνατολὰς ὡς νὰ ἔλεγε εἰς τοὺς Πέρσας «Σταθῆτε», ἡ δ' ἀριστερὰ ἐκράτει ἐπίχρυσον μετὰ σταυροῦ σφαῖραν. Ὡς πρὸς τὸν ἵππον, οὗτος ἐθαυμάζετο διὰ τὴν κίνησιν καὶ τὴν ζωηρότητά του.

Ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς⁵ δίδει τὰς ἀκολούθους διαστάσεις τοῦ ἐπίππου ἀνδριάντος εἰς ὀργυιάς. Ἡ περίμετρος τῆς κεφαλῆς ἦτο μιᾶς ὀργυιάς (1 μ. 85) ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῶν ὠμων μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ διαδήματος 1 ὀργυιά. Τὰ δάκτυλα εἶχον μῆκος μιᾶς σπιθαμῆς ἢ 0 μ. 231· τὰ πέλματα τῶν ποδῶν ἦσαν 3 σπιθαμαὶ καὶ $\frac{2}{3}$ ἢ 0 μ. 847. Ὁ σταυρὸς εἶχεν ὕψος τεσσάρων σπιθαμῶν ἢ 0 μ. 924 καὶ πλάτος τριῶν ἢ 0 μ. 693.

Τοῦ ἵππου αἱ διαστάσεις ἦσαν αἱ ἕξης· ἀπὸ τοῦ στήθους μέχρι τῆς οὐρᾶς τρεῖς ὀργυιαὶ ἢ 5 μ. 550· ἀπὸ τῆς ῥινὸς μέχρι τῶν ὠτων μία ὀργυιά ἢ 1 μ. 85. Ἡ περίμετρος ἐκάστης κνήμης ἦτο πέντε σπιθαμῶν ἢ 1 μ. 155.

Ὁ P. Gyllius λέγει ὅτι ἡ κνήμη τοῦ ἀνδριάντος εἶχεν ὕψος μεγαλύτερον τοῦ κορμοῦ του, παραλείπει ὅμως νὰ καθορίσῃ τοῦτο ἀκριβῶς.

Ὁ ἔλεγχος τῶν λοιπῶν διαστάσεων εἶναι δυσχερῆς. Κατὰ τὸν François Girardon⁶, τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα δίδουσιν ὁ Γρηγορᾶς καὶ ὁ P. Gyllius εἶναι δυσανάλογα καὶ δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ ἀνδριάντος. Ἐν τούτοις δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ περὶ οὗ πρόκειται ἀνδριάς ἦτο περιήπου

¹ Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 1,65. I. Λ υ δ ο ῦ, Περί ἀρχῶν, 265.

² B. de K h i t r o w o, Ἐνθ' ἀν. 115,116,118,202,228.

³ Π ρ ο κ ο π ί ο υ, Ἐνθ' ἀν.

⁴ Λ ε ο ν τ ο ς Γ ρ α μ μ α τ ι κ ο ῦ, 456. I. Τ ζ ε τ ζ ο υ, Χιλιάδ., 8, χιλ. 189. Π β. D u C a n g e, Constantinopolis christiana, 1,71.

⁵ Ν ι κ η φ ὄ ρ ο υ Γ ρ η γ ο ρ ᾶ, Ρωμαϊκὴ ἱστορία, 275-276.

⁶ Ν ι κ η φ ὄ ρ ο υ Γ ρ η γ ο ρ ᾶ, Ἐνθ' ἀν. 2, 1221-1222.

τρεις ἢ τέσσαρας φορὰς μεγαλύτερος τοῦ φυσικοῦ μεγέθους. Ἐν σχεδιάσμα τοῦ 1340 περίπου, ἀνευρεθὲν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Σεραγίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκτελεσθὲν δέ, ὡς φαίνεται, τῇ βοήθειᾳ τοῦ Κυριακοῦ τοῦ ἐξ Ἀγκῶνος, παρουσιάζει πιθανὸν ἀρκετὰ ἀκριβῆ ἀπεικόνισιν τοῦ ἀνδριάντος¹.

Οὐδεις ὑπεβλήθη εἰς τὸν κόπον νὰ μετρήσῃ τὸ ὕψος τῆς στήλης τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ Γρηγορᾶς² ἀρκεῖται νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι εὐχερὲς νὰ μετρήσῃ τις τὸ ὕψος ἀπὸ τὴν σκιὰν αὐτῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, οὐχὶ ὀρθῶς, ἀμφισβητεῖ ὁ σχολιαστής³.

Ἀνέκδοτον, ἀμφιβόλου αὐθεντικότητος, δίδει πληροφορίαν διὰ τὸ ὕψος τῆς στήλης. Ὁ Ἰουστινιανὸς εἶχε, φαίνεται, καταδικάσει κάποιον Ἰγνάτιον νὰ ἀποθάνῃ ἐκ πείνης, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ κίονος τοῦ Λύγουστιάνου.

Ὁ καταδικός, πληροφορηθεὶς τὴν καταδίκην του, ἐπρομηθεύθη μῆρινθον μῆκους 55 ὀργυιῶν καὶ δι' αὐτῆς ἔσυρεν ἕως ἐπάνω στερεὸν σχοινίον, τὸ ὁποῖον προσέδεσεν εἰς τὸν ἄκρον τῆς μῆρινθου συνένοχος αὐτοῦ, κρυπτόμενος εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ μνημείου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἠδυνήθη νὰ δραπετεύσῃ⁴.

Συμφώνως πρὸς τὴν πληροφορίαν αὐτήν, ἡ στήλη θὰ εἶχεν ὕψος 101 μ. 75, πρᾶγμα μᾶλλον ἀπίθανον, καθ' ἣν στιγμὴν τῆς Ἁγίας Σοφίας τὸ ὕψος ἀπὸ τοῦ ἐδάφους μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ θόλου, δὲν ὑπερβαίνει τὰ 56 μέτρα⁵.

Καὶ ἄλλο ἀνέκδοτον⁶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοφίλου, προκειμένου νὰ γίνουν διορθώσεις εἰς τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, εἰς ἐργάτης ἀνεργιχῆθη ἐπὶ τῆς στέγης τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἔρριπεν ἐκεῖθεν πρὸς τὸν ἀνδριάντα βέλος, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν προσδεθῆ σχοινίον. Οὕτω ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ εἰς τὴν κορυφὴν τῆς στήλης· ἡ πληροφορία ὅμως αὕτη δὲν ἔχει μεγάλην σημασίαν. Δὲν ἀποδεικνύει παρὰ μόνον ὅτι ἡ στήλη τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦτο πλησιέστατα πρὸς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ πιθανὸν ὑπερεῖχεν αὐτῆς. Ἀντιθέτως, ὁ Buondelmonti ἀναφέρει ὅτι ἡ στήλη εἶχεν ὕψος 70 πήχεων δηλ. 30 περίπου μέτρων⁷. Τοῦτο δὲν φαίνεται ἀρκετόν, δεδομένου ὅτι ὅλοι οἱ ἱστορικοὶ ἐξαίρουσιν τὸ ἐξαιρετικὸν ὕψος αὐτῆς⁸.

Καὶ συμφωνοῦσι μὲν οἱ συγγραφεῖς ὡς πρὸς τὴν τοποθέτησιν τῆς στή-

¹ T h. R e i n a c h, ἐν Revue des Études Grecques, 1906,82.

² Νικηφόρου Γρηγορᾶ, Ἐνθ' ἀν. 1,476.

³ Νικηφόρου Γρηγορᾶ, Ἐνθ' ἀν. 2,1221.

⁴ Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 284. Κωδινός, 145.

⁵ C h. D i e h l, Manuel d'art byzantin, Paris, 1925,1,158.

⁶ Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 645 καὶ 808.

⁷ B u o n d e l m o n t i, Descriptio urbis CP., 179 (συνέχεια εἰς τὸν Κίναμον).⁸

⁸ Ζωναρᾶ, Χρονικ., 3,157· ὁ κίων ὁ μέγας. Γλυκᾶ, 505· ἐν ὑψηλῷ κίονι. G u i l l a u m e d e B a l d e n z e l, columna altissima.

λης τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν Αὐγουστέωνα, ἀντιθέτως ὁμως δὲν εἶναι διόλου εὐχερὲς νὰ προσδιορισθῇ ἡ ἀκριβὴς αὐτῆς θέσις, δοθέντος ὅτι αἱ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου ὑπάρχουσαι πληροφορίες εἶναι ἀόριστοι.

Κατὰ τὸν Μαλάαν¹, ἡ στήλη εὐρίσκετο «πλησίον τοῦ παλατίου ἐν τῷ λεγομένῳ Αὐγουστεῶν». Ὁ Ζωναράς τὴν τοποθετεῖ «ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ μεγάλου ναοῦ»². Τὸν 14ον αἰῶνα, κατὰ τὴν στέψιν αὐτοκράτορος ὁ επιφορτισμένος νὰ ρίπτῃ τὰ «ἀποκόμβια» εἰς τὸν λαόν, ἴστατο «ἐν τοῖς προαύλοις τοῦ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ναοῦ, ἤγουν ἐν ᾧ εἴρηται Αὐγουστεῶνι, ἐπάνω τῶν τοῦ Αὐγουστεῶνος βαθυμίδων»³. Ὁ Αὐγουστέων περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται λόγος ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ, εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ πλατεῖα τοῦ Αὐγουστέωνος. Ὁ Αὐγουστέων, περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται λόγος ἐν συνεχείᾳ, εἶναι ἡ στήλη τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἡ διανομὴ τῶν ἀποκομβίων συνέβη κατὰ τὴν στέψιν τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' Παλαιολόγου, ὅποτε ταῦτα ἐρρίφθησαν εἰς τὸν λαὸν «ἐν προαύλοις μάλιστα τοῦ ναοῦ». Αὐτὴ ἡ φράσις, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, σημαίνει τὸν Αὐγουστέωνα⁴.

Ὁ Παχυμέρης⁵ τοποθετεῖ τὴν στήλην τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀλλῆς τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας πέριξ τῆς ὁποίας ὑψοῦντο διάφορα δημόσια κτήρια: «αὐλῶν ἕξ ἀρχαίου τῷ θείῳ τούτῳ ναῷ οἰκοδομήμασι δημοσίοις περιτετείχισται, οὗ μέσον ὁ Αὐγουστεῶν ἴσταται· καὶ ἔστιν οὗτος Αὐγούστου στήλη Ἰουστινιανοῦ». Ἡ πληροφορία τοῦ Παχυμέρη δὲν πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν κατὰ γράμμα, διότι ὀλίγον ἀνωτέρω ὁ ἴδιος δέχεται ὅτι τὸ μνημεῖον εὐρίσκετο ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν προφανῶς ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν θύραν: «ἐπ' ἀριστερᾷ τὸν νεῶν εἰσιούσιν». Τὰ ρωσικὰ ὁδοιπορικὰ ἐπιβεβαιοῦσι τὴν τελευταίαν πληροφορίαν: Ἐξέρχεται τις τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐκ τῆς νοτίας θύρας· δεξιὰ, ἐπὶ ὑψηλῆς στήλης, ἴσταται ἔφιππος ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός⁶.

Ἐξ ἑνὸς χωρίου τῶν Πατρῶν, θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἡ στήλη τοῦ Ἰουστινιανοῦ εὐρίσκετο ἔναντι τοῦ Μιλίου⁷. Κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα, ὁ Ibn ben Jahja τοποθετεῖ τὴν στήλην τοῦ Ἰουστινιανοῦ δέκα βήματα δυτικῶς τῆς Ἁγίας Σοφίας⁸. Ὁ Buondelmonti, ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπο-

¹ Μ α λ ά λ α, Χρονογρ., 482. Πβ. Θ ε ο φ ά ν ο υ ς, Χρονογρ., 347.

² Ζ ω ν α ρ ά, Ἐνθ' ἀν. 3,157. Ν ι κ η φ ό ρ ο υ Γ ρ η γ ο ρ ά, 1,275· ἐν τοῖς προαύλοις τοῦ μεγίστου ναοῦ.

³ Ψ ε υ δ ο Κ ω δ ι ν ο ῦ, Περὶ τῶν ὀφικιαλίων, 88.

⁴ Κ α ν τ α κ ο υ ζ η ν ο ῦ, 1,203.

⁵ Π α χ υ μ έ ρ η, Ἐκφρασις (Σημειώσεις εἰς Γρηγοράν, 2,1218).

⁶ B. de K h i t r o w o, Itin... russes, 228.

⁷ Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 2,170 σχόλιον· περὶ τῶν β' ἐφιππων στηλῶν τῶν ἀντικρῶ τοῦ Αὐγουστεῶνος, ἐν τῷ Μιλίῳ.

⁸ J. E b e r s o l t, Constantinople byzantine et les voyageurs du Levant. Paris, 1918,29.

λιν τῷ 1420, τοποθετεῖ τὴν στήλην «extra ecclesiam, ad meridiem, in platea»¹. Ὁ Πέτρος Gyllius καθορίζει ἐπακριβῶς τὴν θέσιν τῆς στήλης: «non longe a Sophiæ angulo ad occasum vergente»².

Ἡ τοποθέτησις αὕτη, ἥτις φαίνεται ἠτιολογημένη, ἐγένετο γενικῶς δεκτὴ ὑπὸ τῶν συγχρόνων συγγραφέων. Ἡ θέσις τοῦ μνημείου τούτου φέρεται σήμερον σημειουμένη δι' ἀπλῆς σιδηρᾶς πλακῶς, καλυπτούσης δεξαμενὴν ὕδατος, τὸ Saka-Tschesmé³.

Ὁ ἀνδριᾶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀντέστη ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς τοὺς σεισμοὺς καὶ τὰς πυρκαϊάς. Τῷ 840 ἡ χρυσὴ τούφα εἶχε καταπέσει, ἀλλὰ τὴν ἐπανάφερον εἰς τὴν θέσιν τῆς⁴ τῷ 1204, μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Βυζαντίου ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, ὁ ἀνδριᾶς ἀπώλεσε τὴν ἐξ ὄρειχάλκου ἐπένδυσιν· τῷ 1316, ἰσχυρὸς ἀνεμοστρόβιλος κατέρριψε τὴν φέρουσαν τὸν σταυρὸν σφαιρᾶν· Ἀνδρόνικος Β' ὁ Παλαιολόγος ἐστερέωσε τὸν ἀνδριάντα, διότι ἡ σκωρία εἶχε διαβρώσει βαθέως τὰς κνήμας τοῦ ἵππου⁵, συγχρόνως δὲ ἐγένετο ἡ ἀναστήλωσις τῆς τούφας καὶ τῆς σφαιράς· τῷ 1453, ὁ Μωάμεθ Β', ἅμα τῇ εἰσόδῳ του εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἐτοποθέτησεν ἐπὶ τοῦ βάθρου τοῦ ἀνδριάντος τὴν ὑποτιθεμένην κεφαλὴν τοῦ Κωνσταντίνου ΙΑ' Δράγαση, ἀφίσας αὐτὴν ἐκτεθειμένην εἰς κοινὴν θέαν ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους ἡμέρας⁶. Μετὰ ταῦτα οἱ Τοῦρκοι κατεκρήμνισαν καὶ ἔθραυσαν τὸν ἀνδριάντα καὶ ἀπέστειλαν τοῦτον εἰς τὸ χυτήριον· τὸν ΙΕ' αἰῶνα, ὁ Buonfondmonti καὶ ὁ Bertrandon de la Broquièrre εἶδον εἰσέτι τὴν στήλην τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὸν Αὐγουστέωνα, ὁμιλοῦν ὅμως μόνον διὰ τοὺς γεινιάζοντας πρὸς τὴν στήλην τέσσαρας κίονας, οἵτινες ὑπεβάσταζον ἄλλοτε τοὺς περιφήμους ἐξ ὄρειχάλκου ἵππους τοῦ Λυσίππου⁷. Ἡ πληροφορία εἶναι ἀσφαλῶς ἀνακριβής. Ὅλιγα ἔτη πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, ὁ Νικητᾶς Χωνιάτης⁸ λέγει ὅτι τὸ περίφημον σύμπλεγμα εὗρίσκετο εἰσέτι ἐπὶ τοῦ πύργου, ὅστις ἴστατο βορείως τοῦ Ἴπποδρόμου, πρὸς τὸ μέρος τῆς ἱππαφέσεως. Ἐξ ἄλλου, οἱ τέσσαρες ἵπποι ἐσχημάτιζον ἐνιαῖον σύμπλεγμα καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ στηρίζωνται ἐπὶ τεσσάρων ἀπομεμονωμένων κί-

¹ Buonfondmonti, Descriptio urbis CP. (συνέχεια εἰς τὸν Κίναμον) 180.

² P. Gylli, Topographia CP., 2,17.

³ Dethier, Constantinople et le Bosphore, 19. Mor dtman, Esquisse topogr., 116. Djelal Essad, Constantinople, 141.

⁴ Συμεῶνος Μαγίστρου, 1,275-276.

⁵ Νικηφόρου Γρηγοροῦ, 7,12 (Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς ἀνῆλθεν ἐπὶ τῆς στήλης καὶ ἐμέτρησε τὰ διάφορα μέρη τοῦ ἀνδριάντος (ἐκδ. Βόννης, 1,275).

⁶ Δούκας, 300.

⁷ J. Ebersolt, Les voyageurs du Levant, 57,59,166.

⁸ Νικητᾶ Χωνιάτου, Χρονικ. Διηγ., 156.

νων. Οἱ ἵπποι, τοὺς ὁποίους ὑπαινίσσονται ἐξ ἀκοῆς οἱ δύο περιηγηταί, ἦσαν πιθανὸν ἔφιπποι ἀνδριάντες, ἀπλῶς γειννιάζοντες ἄλλοτε πρὸς τὸ μνημεῖον τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Αἱ ἔξ κατὰ σειρὰν μεγάλοι στήλαι, τὰς ὁποίας παρατήρησε πλησίον τῆς στήλης τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁ Buonaldimonti, ἐχρησίμευον, ἴσως, ὡς βάθρα τῶν ἀγαλμάτων, τὰ ὁποῖα περιέβαλλον τὴν περίφημον στήλην τοῦ Αὐγουστέωνος. Ἐξ ἄλλου, θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἴδῃ ἐκεῖ τὰ ὑπολείμματα τῶν περιστευλίων¹, τὰ ὁποῖα ἐπλαισιῖον τὴν πλατεῖαν. Ὁ Πέτρος Gyllius ἐσημείωσεν ἐπίσης, νοτιοδυτικῶς τῆς Ἀγίας Σοφίας, καὶ πλησίον τῆς στήλης τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὰ θραύσματα ἑπτὰ κορινθιακῶν κίωνων. Ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τοῦ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν ἦτο γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ἐν τούτῳ νικά». Ὁ συγγραφεὺς βλέπει εἰς αὐτὰ τὰ ὑπολείμματα τῆς στοᾶς, ἣτις περιέβαλλε τὴν πλατεῖαν. Ἴσως, ὡς ὑποθέτει ὁ Ebersolt², ὁ φέρων τὴν ἐπιγραφὴν κίων νὰ ἦτο πιθανὸν τὸ βάθρον τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἑλένης, τοῦ ἀνεγερθέντος εἰς τὸν Αὐγουστέωνα ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου³. Ὁμοίως, δὲν θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ ἐνυπόγραφος κίων ἦτο ὁ παλαιὸς τοιοῦτος ὁ φέρων τὸν ἀνδριάντα Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, τὸν ἀνιδρυθέντα εἰς τὸν Αὐγουστέωνα, ὅστις κίων ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὡς ὑπόβαθρον δι' ἓν ἐκ τῶν περιβαλλόντων τὸ μνημεῖον ἀγαλμάτων, διότι αὐτὸ τὸ ὁποῖον συνέβαινε εἰς τὸ Βυζάντιον διὰ τὰ ἀγάλματα, ἅτινα συχνάκις ἤλλασσον θέσιν, ἐγίνετο ἐνίοτε καὶ διὰ τοὺς κίονας.

Τὸν ΙΓ' αἰῶνα, ὁ Πέτρος Gyllius δὲν εἶδεν εἰμὴ μόνον τὸν στυλοβάτην, ὅστις ἐξηφανίσθη ὁμοίως καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ δεξαμενῆς⁴.

Ο ΑΥΓΟΥΣΤΕΩΝ, ΠΡΟΑΥΛΙΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Ἐκ τῶν ἱστορικῶν, μόνος ὁ Προκόπιος χαρακτηρίζει τὸν Αὐγουστέωνα ὡς πλατεῖαν «ἀγοράν», μὴ παραλείπων ὅμως νὰ προσθήσῃ καὶ τὸ τις «ἀγορά τις»⁵. Οἱ ἱστορικοὶ καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς ἀναφέρουσι γενικῶς τὸν Αὐγουστέωνα μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο, ἄνευ ἄλλου τινὸς προσδιορισμοῦ⁶. Μὴ χαρακτη-

¹ P. Gyllius, Ἐνθ' ἀν. 2,18.

² J. Ebersolt, Ἐνθ' ἀν. 79 σημ. 1.

³ Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 1,17. Πασχάλιον Χρονικόν, 529.

⁴ P. Gyllius, Topographia CP., 17.

⁵ Προκόπιου, Περὶ κτισμάτων, 181,202.

⁶ Μαλάλα, Χρονολογ., 482. Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 2,158-159. Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως, 1,1, 14 καὶ ἀλλαχοῦ. Μιχαήλ Γλυκαῆ, 498. Νικήτα Χωνιάτου, Χρονικ. Διήγ., 307-308. Νικολάου Μεσαριτίου, 21. ΨευδοΚωδινού, Περὶ τῶν ὄψικιαλίων, 88.

ρίζοντες τὸν Αὐγουστέωνα ὡς δημοσίαν πλατεῖαν οἱ ἱστορικοί, θεωροῦν ἀπλῶς τοῦτον ὡς προαύλιον ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, κείμενον δὲ παραπλεύρως αὐτῆς. Τὰ Πάτρια¹ παρουσιάζουν τὸν Αὐγουστέωνα ὡς «αὐλήν», ἀναφερομένην ὁμοῦ μετὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ὁ Νικήτας Χωνιάτης ὀνομάζει τὸν Αὐγουστέωνα «ἡ αὐλαία τοῦ Αὐγουστεῶνος» καὶ ἡ διήγησίς του δεικνύει ὅτι ἡ αὐλή αὕτη ἔκειτο πλησίον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας². Ὁ Παχυμέρης, ὁμιλῶν περὶ τῆς στέψεως Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου, χρησιμοποιοεῖ τὴν ἴδιαν ἔκφρασιν³. Διὰ τοὺς ἱστορικούς, ὁ Αὐγουστέων δὲν ἦτο ἄλλο τι εἰμὴ αὐλή ἐκτεινομένη ἔμπροσθεν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ χρησιμεύουσα τρόπον τινὰ ὡς ἄτριον, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀποδιδόμενον εἰς αὐτὴν ὄνομα «προαύλιον»⁴.

Ὁ Αὐγουστέων, ὅστις ὑπὸ τοῦ Προκοπίου ὀνομάζεται «ἀγορά τις περίστυλος», ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς ἐν ἐκ τῶν περιβαλλομένων διὰ περιστυλίου προαυλίων, «περίστυλοι αὐλαί», τὰ ὅποια ἔκειντο πέριξ τῆς Ἁγίας Σοφίας⁵, καὶ ἀκριβέστερον, τὸ νότιον προαύλιον. Ἡ ὑπαρξίς ἄλλωστε «προαυλίων» πέριξ τῆς Ἁγίας Σοφίας πιστοῦται ἐκ διαφόρων κειμένων. Ἐπὶ Μαυρικίου (582 - 602) ὁ Γερμανός, γενόμενος ὑποπτος εἰς τὸν αὐτοκράτορα, κατέφυγεν εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, ὃ δὲ λαὸς συνεκεντρώθη «περὶ τὰ προαύλια τοῦ ἱεροῦ» διὰ νὰ φυλάξῃ τὸν προσφυγόντα⁶. Ἐπὶ Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου (1195 - 1203) ὁ μνηστὴρ τοῦ Θρόνου Ἰωάννης Κομνηνὸς εἰσέδυσσε διὰ βορείας τινὸς θύρας εἰς τοὺς περιβόλους τῆς Ἁγίας Σοφίας καί, ἀκολούθως, παρεβίασε τὰς εἰσόδους τῆς ἐκκλησίας διὰ νὰ στεφθῇ αὐτοκράτωρ⁷. Τέλος, κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1453, ὁ λαὸς κατέφυγεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, καὶ δὴ εἰς τὰ περιβάλλοντα τὴν ἐκκλησίαν προαύλια⁸.

Οὕτως, ἡ πλατεῖα τοῦ Αὐγουστέωνος θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ὡς

¹ Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 2,159.

² Νικήτα Χωνιάτου, Ἐνθ' ἄν. 307,308,309.

³ Παχυμέρη, 2,196, ἡ τοῦ Αὐγουστεῶνος αὐλαία, ἴδε Παχυμέρη, Ἐκφρασις, εἰς συνέχειαν Γρηγοῦ, 2,1218, αὐλεῶν.

⁴ Ζωναρᾶ, Χρονικ., 3,157' ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ μεγάλου ναοῦ. Νικήτ. φ. ο. υ. Γρηγοῦ, Ρωμαϊκὴ ἱστορία, 1,275' προαύλια τοῦ μεγίστου ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας. Ψευδοκωδινού, 88' ἐν τοῖς προαυλοῖς τοῦ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ναοῦ ἤγουν ἐν φ. εἰρηται Αὐγουστεῶνι. Καντακουζηνού, Ἱστορ., 1,203' ἐν τοῖς προαυλοῖς τοῦ ναοῦ. Du Cange, Constantinopolis christiana, 3,22.

⁵ Προκοπίου, Περὶ κτισμάτων, 178.

⁶ Θεοφυλάκτου Σιμοκάττου, 330.

⁷ Νικολάου Μεσαρίτου, Λόγος ἀφηγηματικὸς, 20 ἔνδον τῶν θείων καὶ ἱερῶν περιβόλων ἐκ τῶν ἀρκτῶν θυρῶν. Πβ. καὶ τὰς σημειώσεις τοῦ Heisenberg, 56.

⁸ Δούκα, 270.

προαύλιον ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς Ἁγίας Σοφίας¹. Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Αὐγουστέωνος ὡς ἰδιωτικοῦ προαυλίου ἐνισχύεται ἐκ τοῦ ἀκολούθου γεγονότος· ἐνῶ εἰς ὕλας τὰς δημοσίας πλατείας τοῦ Βυζαντίου ἐπιτρέπετο ἐλευθέρως ἡ κυκλοφορία, ὁ Αὐγουστέων ἐκλείετο διὰ θυρῶν, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς διάφορα χωρία τῆς βασιλείου τάξεως Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου.

Ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ μετέβαινεν εἰς τὸ ὄρολόγιον τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἡ τετάρτη δοχὴ τῶν δῆμων ἐγίνετο «ἔξω τοῦ καγκέλλου τῆς Χαλκῆς», ἄρα ἐκτὸς τοῦ Μεγάλου Παλατίου, ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ. Ἡ πέμπτη δοχὴ ἐγίνετο εἰς ἀπόστασιν τινα, «πρὸ τῆς μεγάλης πύλης τῆς εἰσφερούσης εἰς τὸν Αὐγουστεῶνα», καὶ ἡ ἕκτη εἰς τὸ ὄρολόγιον τῆς Ἁγίας Σοφίας².

Εἰς ἄλλο παράλληλον κεφάλαιον, ἡ τετάρτη δοχὴ ἐγίνετο «ἔξωθεν τῆς Χαλκῆς», ἡ πέμπτη «εἰς τὸν λεγόμενον Ἀχιλλέα πλησίον τῆς μεγάλης πύλης τοῦ Μελετίου», καὶ ἡ ἕκτη εἰς τὸ ὄρολόγιον τῆς Ἁγίας Σοφίας³. Ἡ θέσις τῶν δῆμων εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἴδια καὶ ἡ λεγομένη πύλη τοῦ Μελετίου ἢ τῆς Μελέτης δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ μεγάλη πύλη ἡ φέρουσα πρὸς τὸν Αὐγουστεῶνα.

Ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέστρεφεν εἰς τὸ Παλάτιον ἐκ προκένσου εἰς τὴν Παναγίαν τῆς Πηγῆς, ἡ προτελευταία δοχὴ ἐγίνετο «ἀντίκρου τοῦ Ἀχιλλέως πρὸς τὴν πύλην τῆς Μελέτης» καὶ ἡ τελευταία «εἰς τὸ κάγκελλον τῆς Χαλκῆς»⁴. Ἡ πύλη τῆς Μελέτης ἢ τοῦ Μελετίου, ἥτις συνδέει τὴν Μέσην πρὸς τὸν Αὐγουστεῶνα ἦτο ἡ δυτικὴ πύλη τοῦ Αὐγουστέωνος. Ἡ βασιλεὺς τάξις ἀναφέρει ἐπίσης μίαν ἀνατολικὴν πύλην τοῦ Αὐγουστέωνος, λεγομένην Πύλην τοῦ Πίντου⁵.

¹ Ὁ Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγος, ἐπανελθὼν τῷ 1261 εἰς τὴν ἀνακτηθεῖσαν πρωτεύουσάν του, ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τὰς ἐκτὸς τῆς πρωτεύουσας παλαιὰς αὐτῆς κτήσεις ὡς καὶ τὰς ἐντὸς τοῦ Βυζαντίου. Εἰς τὸ Βυζάντιον, ἡ Ἁγία Σοφία ἔλαβεν ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῆς ἀπεράντους κήπους παρὰ τὸ Κοντοσκάλιον. Ἀπεδόθησαν ἐπίσης εἰς αὐτὴν τὰ κτήρια τὰ γεινιάζοντα ἀμέσως πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ὡς καὶ αἱ οἰκίαι αἱ εὐρισκόμεναι εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν τῆς ἀλλῆς τοῦ Αὐγουστέωνος καὶ πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ Μιλίου. Ἐπὶ πλέον ἡ ἐκκλησία ἔλαβεν ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῆς τὸ παλαιὸν πατριαρχεῖον πρὸς τὴν Ἁγίαν Εἰρήνην (Dölger, *Regesten*, 3, Νο 1955 καὶ 1956, τῶν ἐτῶν 1268-1271). Ὁ Αὐγουστέων καὶ τὰ ἐντὸς αὐτοῦ κτήρια ἐθεωροῦντο τρόπον τινὰ ὡς ἰδιοκτησία τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

² Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις, 1,1,14. Vogt, 1,1,10.

³ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις, 1,2,37-38. Vogt, 1,31.

⁴ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις, 1,8,56-57. Vogt, 1,52.

⁵ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις, 1,41,214. Vogt, 1,50,22' ὡς ἐς τὴν πύλην τοῦ Αὐγουστεῶνος τὰ ἴσα τοῦ Πίνσου. Ἴδε J. Ebersolt, *Le grand Palais*, 75, σημ. 1.

Τὰ κείμενα ἀναφέρουν πολλάκις τὰς πύλας τοῦ Ἀβγουστέωνος. Κατὰ τὰ ἐγκαίρια τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸν Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 537, ὁ Ἰουστινιανὸς μετέβη ἐν μεγάλῃ πομπῇ, ἐπὶ ἄρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων ἵππων, ἀπὸ τὸ Μέγα Παλάτιον μέχρι τῶν πυλῶν τοῦ Ἀβγουστέωνος τῶν φερουσῶν εἰς τὸ Ὠρολόγιον¹. Ἡ πύλη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ αὐτοκράτωρ εἰσῆλθεν εἰς τὸν Ἀβγουστέωνα, εἶναι πολὺ πιθανῶς ἡ πύλη τοῦ Μελετίου.

Κατὰ τὴν στάσιν τοῦ καίσαρος Ἰωάννου Κομνηνοῦ ἐναντίον τῆς ἀντιβασιλευούσης αὐτοκρατείας Μαρίας, οἱ ὁπαδοὶ τῆς αὐτοκρατείας ἐξεδίωξαν τοὺς στασιαστάς, οἵτινες εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὸ Μίλιον καί, ἀκολουθῶντες, ἔθραυσαν τὰς θύρας τοῦ Ἀβγουστέωνος ὅπου εἶχον συμπυκθῆ οἱ ἀντίπαλοι². Ἐδῶ πρόκειται περὶ τῶν δυτικῶν πυλῶν τοῦ Ἀβγουστέωνος. Τέλος, ἐπὶ Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου, ἐνῶ ὁ μνηστὴρ τοῦ Θρόνου Ἰωάννης Κομνηνὸς εἶχεν διεισδύσει εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ἀπὸ βορρᾶ, ὁμᾶς ὁπαδῶν του διήρχετο διὰ τῶν δυτικῶν πυλῶν τοῦ Ἀβγουστέωνος³. Ἐδῶ ἐπίσης, πολὺ πιθανόν, πρόκειται περὶ τῆς πύλης τοῦ Μελετίου ἢ τῆς Μελέτης⁴.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΕΩΝΟΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Προαύλιον προσηρτημένον εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, προαύλιον κεκλεισμένον, ὅπου ἡ κυκλοφορία δὲν ἐπετρέπετο πάντοτε ἐλευθέρως, ἡ πλατεία τοῦ Ἀβγουστέωνος οὐδὲν τὸ κοινὸν εἶχε πρὸς δημοσίαν πλατεῖαν. Ἡ μεγάλη δημοσία πλατεία τοῦ Βυζαντίου ἦτο πράγματι ἡ πλατεία ἢ ὁ Φόρος τοῦ Κωνσταντίνου, τὴν ὁποίαν ἀναφέρουσι συχνάκις τὰ κείμενα ὑπὸ τὸ ὄνομα «ὁ Φόρος», ἄνευ ἄλλου τινὸς προσδιορισμοῦ. Οὕτως ἡ πλατεία τοῦ Ἀβγουστέωνος δὲν ἔχει εἰδικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου, ἐκτὸς τῆς ἀμέσου γειτνιασεως πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν. Ὅταν ὁ Αὐτοκράτωρ, ἐρχόμενος ἐκ τοῦ Παλατίου ἢ ἐκ τῆς πόλεως, μετέβαινεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν διὰ τοῦ Ὠρολογίου, ὤφειλε νὰ διασχίσῃ τὸν Ἀβγουστέωνα⁵.

¹ Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 1,104· «εἰσῆλθεν ἀπὸ τοῦ παλατίου ἐπὶ τῶν πυλῶν τοῦ Ἀβγουστέωνος τοῦ ἐξερχομένου (ἢ, τῶν εἰσερχομένων) εἰς τὸ Ὠρολόγιον». Μιχαήλ Γλυκά, 498· ἀπὸ τοῦ παλατίου ἄρχι τοῦ Ἀβγουστέωνος.

² Νικήτα Χωνιάτου, Χρονικ. Διήγ., 308· αἱ πύλαι τοῦ Ἀβγουστέωνος ἐν πελέκει καὶ λαξευτηρίῳ κατεργάγησαν.

³ Νικολάου Μεσαριτοῦ, Λόγος ἀφηγηματικὸς, 21· ἐκ τῶν τοῦ Ἀβγουστέωνος θυρῶν δυτικῶν.

⁴ Νικολάου Μεσαριτοῦ, σημ. σελ. 57.

⁵ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις, 1,1,14. V o g t, 1, 10· 1,9,63. V o g t, 1,57-58· 1,23,132. V o g t, 1,122· 1,91,414-415.

Ἡ πλατεῖα τοῦ Αὐγουστέωνος ἐλάμβανε ζωὴν ἐπ' ὀλίγον διὰ τῆς διόδου τῶν αὐτοκρατορικῶν πομπῶν, ἀλλ' ἀμέσως κατόπιν ἐπανεῦρισκε τὴν ἡσυχίαν τῆς. Ἐξ ἄλλου, ὁ αὐτοκράτωρ εἰσήρχετο συχνάκις εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν διὰ τοῦ Ἁγίου Φρέατος καὶ δὲν διέσχισε τὸν Αὐγουστέωνα. Εἰς ἄλλας περιπτώσεις, ὁ αὐτοκράτωρ μετέβαινε κατ' εὐθείαν εἰς τὰ κατηχούμενα τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀπὸ τὰς ἄνωθεν τῶν πυλῶν τῆς Μέσης διόδου· ὁπότε πάλιν δὲν διέσχισε τὸν Αὐγουστέωνα.

Ο ΑΥΓΟΥΣΤΕΩΝ ΚΑΙ Η ΣΤΕΨΙΣ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων, ὁ Αὐγουστέων, ὡς μέγα προαύλιον τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἔπαιξε ρόλον κατὰ τὴν στέψιν τῶν αὐτοκρατόρων εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν. Ἡ ἀνύψωσις ἐπὶ ἀσπίδος τοῦ νέου αὐτοκράτορος ἐγένετο εἰς τὸν τρίκλινον τὸν λεγόμενον Θωμαίτην, ὁπόθεν ἡ θεὰ ἠπλώνετο πρὸς τὸν Αὐγουστέωνα, ὅταν ἦσαν συγκεντρωμένοι ὁ λαὸς καὶ τὸ στράτευμα. Τὰ «ἀποκόμβια» ἐρρίπτοντο ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν βαθμίδων τῆς στήλης, τῆς λεγομένης ἐπ' ἴσης Αὐγουστέωνος, πρὸς τοὺς παρευρισκομένους, οἵτινες ἴσταντο ἐντὸς τοῦ προαυλίου τῆς ἐκκλησίας, δηλαδὴ, ἐντὸς τοῦ Αὐγουστέωνος¹.

Ὁ Παχυμέρης², περιγράφων τὴν στέψιν τοῦ Μιχαὴλ Θ', υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου, παρουσιάζει τὸν λαὸν πληροῦντα τὸ προαύλιον τοῦ Αὐγουστέωνος, «τὴν τοῦ Αὐγουστέωνος αὐλαίαν», διὰ τὰ παραστῆ εἰς τὴν τελετὴν τῆς ἀνυψώσεως ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τοῦ νέου αὐτοκράτορος, τὴν γινομένην εἰς τὴν μακρὰν στοάν, τὴν ὀνομαζομένην «τρίκλινον τοῦ Μάρκωνος», ἣτις ἐσηματίετο τὸν ἐξώστην τοῦ Θωμαίτου³. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῇ ἐγένοντο ἐπίσης διανομαὶ «ἀποκομβίων». Ὁ Καντακουζηνὸς⁴ περιγράφων ἐπίσης διὰ μακρῶν τὴν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ στέψιν τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' Παλαιολόγου, ὁμιλεῖ διὰ τὴν ἐπὶ ἀσπίδος ἄρσιν τοῦ νέου αὐτοκράτορος, χωρὶς ὅμως τὰ καθορίσει τὴν θέσιν ὅπου ἐγένετο αὕτη, διὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ αὐτοκράτορος ἐνώπιον τοῦ λαοῦ ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν κατηχουμενείων⁵ καὶ διὰ τὰ ριφθέντα εἰς τοὺς παρισταμένους «ἀποκόμβια» «ἐν τοῖς προαύλοις τοῦ ναοῦ»⁶. Τέλος, ὁ Ἰγνάτιος Σμόλενσκ, περιγράφων τὴν στέψιν τοῦ Μανουὴλ Β' Παλαιολόγου κατὰ τὸ 1390, ὁμιλεῖ διὰ τὰ ριπτόμενα εἰς τὸν λαὸν χρυσᾶ νομίσματα, κατὰ τὴν ἔξ-

¹ Ψευδοκωδινού, Περὶ τῶν ὀφικιαλίων, 88.

² Παχυμέρης, 2,196.

³ Νικήτα Χωνιάτου, Ἐνθ' ἄν. 309.

⁴ Καντακουζηνού, Ἱστορ., 1,196-197.

⁵ Καντακουζηνού, Ἐνθ' ἄν. 202.

⁶ Καντακουζηνού, Ἐνθ' ἄν. 203.

οδον ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρει τὸν Αὐγουστίωνα¹. Οὕτω κατὰ τὰς τελετὰς τῆς στέψεως ὁ Αὐγουστέων ἐμφανίζεται ὡς προαύλιον ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Οὐδέποτε λογίζεται ὡς δημοσία πλατεῖα, «ἀγορά», «φόρος».

Ο ΑΥΓΟΥΣΤΕΩΝ ΚΑΙ Η ΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ

Ἐν μόνον ἱστορικὸν γεγονός ἐλάβε χώραν ἐντὸς τοῦ Αὐγουστέωνος. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαΐου 1182, συνεπεία σοβαρᾶς διαστάσεως μεταξύ τῆς ἀντιβασιλευούσης αὐτοκρατείας Μαρίας τῆς Ἀντιοχείας, χήρας Μανουὴλ Α΄ τοῦ Κομνηνοῦ, ὁ καῖσαρ Ἰωάννης Κομνηνὸς καὶ ἡ σύζυγός του Μαρία ἡ Πορφυρογέννητος, κόρη Μανουὴλ Α΄ τοῦ Κομνηνοῦ, κατέφυγον εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ ἐστασίασαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ κλήρου καὶ ὁ λαὸς ἐτάχθη ἀμέσως ὑπὲρ αὐτῶν². Οἱ ὄπαδοι τοῦ Καίσαρος κατέλαβον τὸν Αὐγουστέωνα καὶ τὰ περίεξ αὐτοῦ: τὸ Μίλιον καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀλεξίου, ὅστις ἔκειτο ἐγγὺς τῆς πλατείας. Τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα εἶχον λάβει θέσιν εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον, τὸν ἐπονομαζόμενον Διίππιον, ναὸν κείμενον ἐπὶ τῆς Μέσης, μεταξύ τοῦ Πραιτωρίου καὶ τοῦ Μιλίου³, ἀπ' ὅπου τὰ ριπτόμενα βέλη ἠνώχλουν τὰ μέγιστα τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὸ Μίλιον καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀλεξίου ἀντιπάλους. Ὁ λαὸς εἶχε διαχυθῆ εἰς τὴν ἀγοράν, δηλ. εἰς τὴν Μέσην, ἀλλ' ἀνεχαιτίσθη. Ματαίως οἱ στρατιῶται τοῦ Καίσαρος, ἐξερχόμενοι ἐκ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ Αὐγουστέωνος ἤρχισαν μάχην πρὸς τοὺς αὐτοκρατορικούς. Ἀνεχαιτίσθησαν ἀποθηθέντες καὶ ἐγκαταλιπόντες τὸ Μίλιον καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀλεξίου ὑπεχρεώθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὸν Αὐγουστέωνα. Οἱ αὐτοκρατορικοὶ διέορθεσαν διὰ πελέκεων τὰς πύλας τοῦ Αὐγουστέωνος καὶ ὤρμησαν εἰς τὴν πλατεῖαν. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε βραχύς. Ἄν καὶ ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ τῶν ὄπαδῶν των, τῶν εὐρισκομένων εἰς τὸν τρίκλινον τοῦ Μάκρωνος καὶ τὸν Θωμαίτην, οἱ στρατιῶται τοῦ Καίσαρος ὑπεχρεώθησαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ ἀποσυρθοῦν εἰς τὸν Αὐγουστέωνα διὰ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ καταδιώξῃ αὐτούς⁴. Ἄν ἡ Χαλκὴ ἠνοιγετο κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν Αὐγουστέωνα, ὅπως εἰς τὴν διήγησιν τοῦ Νικητά

¹ Ἰγνάτιος Σμόλενσκ, B. de Khitrowo, Itinér. russes en Orient, 143-147.

² Νικήτα Χωνιάτου, Ἐνθ' ἀν. 302.

³ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεις, 1,79,376. V o g t, 2,177.

⁴ Νικήτα Χωνιάτου, Ἐνθ' ἀν. 307-309.

Χωνιάτου χαρακτηρίζεται πάντοτε ὡς «αὐλαία» στενωῶς συνδεδεμένη πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, οἱ αὐτοκρατορικοὶ θὰ εἶχον μέγα ὄφελος νὰ ἐφορμήσουν ἐκ τῆς Χαλκῆς πρὸς τὸν Αὐγουστέωνα ἀντὶ νὰ προσβάλουν αὐτὸν ἐκ δυσμῶν.

Η ΧΑΛΚΗ ΚΑΙ Ο ΑΥΓΟΥΣΤΕΩΝ

Προσπαθῶν νὰ ἀναπαραστήσῃ τὸ μέγα αὐτοκρατορικὸν Παλάτιον ὁ Labarte¹ διέπραξε πολυάριθμα σφάλματα ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν Αὐγουστέωνα, τὸν ὁποῖον συγγέει πρὸς τὸν Φόρον τοῦ Κωνσταντίνου. Ὁ Mordtmann² ἀνεσκεύασε τὰς πλάνας ταύτας τοῦ Labarte. Ἐκτὸς τοῦ ἐφίππου ἀνδριάντος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅλα τὰ ἄλλα μνημεῖα τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Labarte, τὸ Μίλιον, ἡ στήλη τοῦ Κωνσταντίνου μὲ τὸν σταυρόν, ἡ στήλη τοῦ Κωνσταντίνου, τὸ εὐκτήριον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ τὸ Διίππιον εὐρίσκοντο ἔξω τοῦ Αὐγουστέωνος.

Ὁ Labarte, μεταποτίσας εἰς τὸν Αὐγουστέωνα τὰ μνημεῖα τοῦ Φόρου τοῦ Κωνσταντίνου, ὑπέλαβε κατ' ἀνάγκην τὸν Αὐγουστέωνα ὡς πλάσιον τῶν τελετῶν, αἵτινες ἐλάμβανον χώραν εἰς τὸν Φόρον τοῦ Κωνσταντίνου, ὅπως οἱ θρίαμβοι³. Στηριζόμενοι εἰς τὸν Labarte, ὁ Schlumberger περιέγραψε θρίαμβον ἐντὸς τοῦ μεγάλου φόρου τοῦ Αὐγουστέωνος⁴. Ἀφαιρουμένων τῶν μνημείων, τὰ ὁποῖα ὁ Labarte συνεσώρευσεν εἰς τὸν Αὐγουστέωνα κατὰ βούλησιν, ἡ σημασία τούτου μειοῦται, ὡς εἰκός.

Ὁ Labarte, ὅστις δίδει εἰς τὸν Αὐγουστέωνα τὸν τίτλον τοῦ Φόρου, τὸν θεωρεῖ ἐν τούτοις οὐχὶ δημοσίαν πλατεῖαν, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς τεράστιον προαύλιον κοινὸν διὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ τὸ Μέγα Παλάτιον⁵. Ἐξ ἄλλου, ἂν καὶ θεωρεῖ⁶ τὸν Αὐγουστέωνα προαύλιον, ὅμως ὁμολογεῖ ὅτι ἡ ἔκφρασις «αὐλαία τοῦ Αὐγουστεῶνος», τὴν ὁποίαν χρησιμοποιεῖ ὁ Νικήτας Χωνιάτης⁷, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σημαίῃ αὐτὸν τοῦτον τὸν Αὐγουστέωνα, ἀλλὰ τὸ δυτικὸν ἄτριον τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸ «μέσαυλον», τὸν

¹ Labarte, Le palais impérial à CP. et ses abords, Sainte-Sophie, le Forum Augustéon, tels qu'ils existaient au dixième siècle, Paris, 1861.

² Mordtmann, Esquisse topographique de CP. Lille, 1892 § 6, 115-122.

³ Labarte, Ἐνθ' ἀν. 38. Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις, 2, 19, 607-608.

⁴ G. Schlumberger, Nic. Phocas, 101-103. L'Épopée byzantine, I, 176, III, 455. Ἐπίσης ὁ Rambaud, L'empire grec..., 432.

⁵ Labarte, Ἐνθ' ἀν. 32. Πβ. σελ. 12, 13, 31.

⁶ Labarte, Ἐνθ' ἀν. 41.

⁷ Νικήτα Χωνιάτου, Χρονικ. Διήγ., 307, 308, 309.

«Λουτήρα» ὅπως θὰ ἦτο οὕτω τὸ προαύλιον τοῦ Φόρου τοῦ Αὐγουστέωνος. Ἡ ἐρμηνεία αὕτη δὲν ἀντέχει εἰς κριτικὴν ἀνάλυσιν, καθότι τὸ δυτικὸν ἄτριον τῆς Ἁγίας Σοφίας οὐδὲν εἶχε σημεῖον ἐπαφῆς πρὸς τὸν Αὐγουστέωνα.

Ὡς ὁ Labarte¹, οὕτω καὶ ὁ Ebersolt παραδέχεται ὅτι ἡ Χαλκὴ ἠνοίγετο πρὸς τὸν Αὐγουστέωνα². Γενικῶς πάντες οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὴν τοπογραφίαν τοῦ Μεγάλου Παλατίου, παρεδέχθησαν τὰ συμπεράσματα τοῦ Labarte³.

Ἄν ἡ Χαλκὴ, κυρία ἐξοδος τοῦ Μεγάλου Παλατίου, ἠνοίγετο κατ' εὐθεΐαν πρὸς τὸν Αὐγουστέωνα, ἂν ὁ Αὐγουστέων ἦτο μέγα προαύλιον κοινὸν διὰ τὸ Μέγα Παλάτιον καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἡ θέσις αὕτη θὰ ἐξησφάλιζεν εἰς τὸν Αὐγουστέωνα ἰδιαιτέραν σημασίαν. Ἄδιακόπως διασχιζόμενος ἀπὸ ἐπισήμους πομπάς, συνεχῶς διαβαινόμενος ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν τιτουχῶν, τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων καὶ τῶν ἄλλων προσωπικοτήτων αἵτινες εἶχον ἐργασίαν εἰς τὸ Μέγα Παλάτιον, εἰς τὴν Σύγκλητον, εἰς τὴν Μαγναύραν ἢ μετέβαινον εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ὁ Αὐγουστέων δὲν θὰ ἐπεδέχετο σύγκρισιν πρὸς οὐδεμίαν ἄλλην πλατεΐαν. Ἐν τούτοις, οὐδὲν κείμενον συνδέει τὴν Χαλκὴν πρὸς τὸν Αὐγουστέωνα. Οὐδεὶς περιηγητὴς δεικνύει τὸν αὐτοκράτορα ἢ ἄλλην τινὰ προσωπικότητα ἐξερχομένους ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς Χαλκῆς πρὸς τὸν Αὐγουστέωνα ἢ εἰσερχομένους εἰς τὴν Χαλκὴν ἀπὸ αὐτόν.

Ο ΑΥΓΟΥΣΤΕΩΝ ΚΑΙ ΑΙ ΒΑΣΙΛΙΚΑΙ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΙΣ

Ὁ Αὐγουστέων δὲν ἀναφέρεται εἰμὴ μόνον εἰς τὰς μεταβάσεις τῶν αὐτοκρατόρων ἀπὸ τῆς Χαλκῆς εἰς τὸ ὄρολόγιον τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸ ὁποῖον ἔκειτο εἰς τὴν μεσημβρινὴν πτέρυγα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰς μεταβάσεις ἀπὸ τοῦ Φόρου τοῦ Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ ὄρολογίου τῆς Ἁγίας Σοφίας, μέσφ τοῦ Μίλιου.

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν ὁ αὐτοκράτωρ, ἐξερχόμενος τῆς Χαλκῆς, ἠκολούθει τὴν Μέσσην ἐπὶ τι διάστημα προτοῦ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Αὐγουστέωνα διὰ δυτικῆς τινος θύρας τῆς πλατεΐας. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, ὁ βασιλεὺς, διασχίζων τὸ Μίλιον, ἠκολούθει ἐπ' ὀλίγον τὴν Μέσσην πρὸ τῆς εἰς τὸν Αὐγουστέωνα εἰσόδου του ἐκ δυτικῆς τινος θύρας τῆς πλατεΐας.

¹ Labarte, Ἐνθ' ἀν. 61 καὶ 110-111, βλέπε καὶ τὸ σχεδιάσμα.

² J. Ebersolt, Le Grand Palais, 19 βλ. καὶ 22, 23, 151, 160.

³ Mor dtmann, Esquisse topogr., § 115 (ὅστις δέχεται τὰ συμπεράσματα τοῦ Labarte). Djeal Esad, Constantinople, 114. Ch. Diehl, Justinien et la civilisation byzantine au sixième siècle, Paris, 1901, 80. Barth, Constantinople, 109.

Ὁ Ἀύγουστέων οὐδέποτε ἀναφέρεται κατὰ τὴν μετάβασιν τοῦ βασιλέως ἀπὸ τῆς Χαλκῆς εἰς τὸ Ἅγιον Φρέαρ, τὸ ὁποῖον ἔκειτο εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἢ ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Φρέατος εἰς τὴν Χαλκῆν. Προσῶλιον κεκλεισμένον διὰ θυρῶν, ὁ Ἀύγουστέων φαίνεται ὅτι δὲν διεσχίζετο ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰμὴ μόνον ὅταν οὗτος μετέβαινεν ἐν πομπῇ εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν διὰ τοῦ Ὁρολογίου. Εἶναι πιθανόν, ὅτι κανονικῶς δὲν ἐπετρέπετο ἡ ἐλευθέρη κυκλοφορία εἰς τὸν Ἀύγουστέωνα.

Ο ΑΥΓΟΥΣΤΕΩΝ ΚΑΙ ΑΙ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΛΑΤΙΟΥ ΔΙΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΗΣ

Κατὰ τὰς ἐπιθέσεις ἐναντίον τοῦ Μεγάλου Παλατίου διὰ τῆς Χαλκῆς, οὐδέποτε γίνεται μνεία τοῦ Ἀύγουστέωνος. Διάφορα γεγονότα ἀποδεικνύουν τοῦτο πασιφανῶς.

Ὁ Κωνσταντίνος Δούκας, ἀποτυχὼν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱπποδρόμου, κατηθύνθη πρὸς τὴν Χαλκῆν καὶ παρεβίασε τὴν Σιδηρᾶν θύραν¹. Ἐὰν ἡ σιδηρᾶ θύρα ἦτο ἔξοδος τῆς Χαλκῆς πρὸς τὸν Ἀύγουστέωνα, ὁ Κωνσταντίνος Δούκας, προτοῦ νὰ προσβάλῃ ταύτην, θὰ ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ παραβιάσῃ τὴν θύραν τοῦ Ἀύγουστέωνος· οὐδὲν ὅμως κείμενον ἀναφέρει τὸ γεγονός. Ἐν τούτοις εἶναι δυσχερὲς νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αἱ θύραι τοῦ Ἀύγουστέωνος ἔμενον ἀνοικταὶ δι' ὅλους καὶ κατὰ τὴν νύκτα. Ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ ἐπίθεσις τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱπποδρόμου εἶχον ἤδη δώσει τὸ σύνθημα συναγερμοῦ εἰς τὴν φρουρὰν τοῦ Μεγάλου Παλατίου, ἡ ὁποία θὰ εἶχε τὸν καιρὸν νὰ κλείσῃ τὰς θύρας τοῦ Ἀύγουστέωνος διὰ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν προσέγγισιν εἰς τὴν Χαλκῆν.

Ὁ στασιάζας κατὰ τοῦ Μιχαῆλ Ε' τοῦ Καλαφάτη λαὸς κατὰ τὸ 1042, προσέβαλε τὸ Μέγα Παλάτιον ἀπὸ τοῦ Ἱπποδρόμου, ἀπὸ τὴν πλευρὰν τῶν φρουρῶν, «κατὰ τὰ ἐξκούβιτα», καὶ ἀπὸ Τζυκανιστήριον². Διὰ νὰ φθάσῃ τὰ ἐξκούβιτα, ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ διέλθῃ διὰ τῆς Χαλκῆς. Ὁ Κεδρηνὸς δὲν ἀναφέρει τὸν Ἀύγουστέωνα καὶ ὅμως ὁ λαὸς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε παραβιάσει τὰς θύρας του δια νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Χαλκῆν.

Ἐπὶ Μιχαῆλ Γ' τοῦ Στρατιωτικοῦ (1056 – 1057) ὁ μνηστὴρ τοῦ θρόνου Θεοδόσιος, ἀφοῦ κατέλαβε τὴν φυλακὴν τοῦ Πραιτωρίου, κατέλαβεν ἐπίσης τὴν Χαλκῆν, ἀλλὰ, δοθέντος τοῦ συνθήματος συναγερμοῦ, δὲν ἐτόλ-

¹ Κεδρηνοῦ, Σύνοψις ἱστορ., 2,280. Ζωναροῦ, 3,459. Λέοντος Γραμματικοῦ, 289. Οἱ συνεχίζοντες τὸν Θεοφάνη, 383, 719,875.

² Κεδρηνοῦ, Ἐνθ' ἀν. 2,538.

μησε να προχωρήσει ἔτι περισσότερο μέχρι τοῦ Μεγάλου Παλατίου¹. Οὕτω ὁ Θεοδόσιος ἠδυνήθη νὰ μεταβῆ ἀπὸ τὸ Πραιτώριον μέχρι τῆς Χαλκῆς ἀνευ προσκόμματός τινος. Ἀσφαλῶς δὲν ὑπεχρεώθη νὰ διασχίσει τὸν Αὐγουστέωνα, τοῦ ὁποίου αἱ θύραι θὰ παρεκώλυον τὴν διέλευσίν του.

Ἐν ἄλλῳ μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Καίσαρος Ἰωάννου Κομνηνοῦ καὶ τῶν στρατιωτῶν τῆς ἀντιβασιλευούσης αὐτοκρατείας Μαρίας τῆς Ἀντιοχείας, χήρας Μανουὴλ Α΄ τοῦ Κομνηνοῦ, διεδραματίσθη εἰς τὸν Αὐγουστέωνα καὶ τὰ περίξ καὶ τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν² ἡ Χαλκῆ σὺδδὸλως ἀναφέρεται. Ἐν ἡ Χαλκῆ ἠνοίγετο πρὸς τὸν Αὐγουστέωνα, θὰ ἦτο εὐχερὲς εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατόν, ἐξερχόμενον τῆς Χαλκῆς, νὰ προσβάλλῃ τοὺς συγκεντρωθέντας εἰς τὸν Αὐγουστέωνα στασιαστας. Ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ὅμως ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ Αὐγουστέωνος ἐκ δυσμῶν καὶ διεισδύει εἰς τὴν πλατεῖαν, ἀφοῦ διέσρηξε διὰ πελέκεων τὰς βαρεῖας θύρας.

Τέλος, ἐπὶ Ἀλεξίου Γ΄ Ἀγγέλου (1194–1203), στασιασταί, παραβιάσαντες τὰς θύρας τοῦ Πραιτωρίου, ἠτοιμάζοντο νὰ καταλάβωσι τὴν φυλακὴν τῆς Χαλκῆς ἀλλὰ ἀνεχαιτίσθησαν ὑπὸ τοῦ ἀφιχθέντος αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ³. Εἶναι προφανές, ὅτι οἱ στασιασταὶ δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς Χαλκῆς, ἐὰν αὕτη προεφυλάσσετο ὑπὸ τοῦ Αὐγουστέωνος καὶ τῶν ἰσχυρῶν πυλῶν του.

Εἰς οὐδὲν ἐκ τῶν σχετικῶν κειμένων τῶν μνημονευόντων τὰ ἀνωτέρω γεγονότα ὁ Αὐγουστέων συνδέεται πρὸς τὴν Χαλκῆν, οὐδὲ ἀναφέρεται κατὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὸ Μέγα Παλάτιον ἢ τὴν ἔξοδον ἐξ αὐτοῦ διὰ τῆς Χαλκῆς. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἀκόλουθα κείμενα :

Ἐν Θεοφάνη⁴ ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α΄, ὁ ὑπαρχος τῆς πόλεως Ἀνδρέας, ἐξελθὼν τῆς Χαλκῆς, ἀνῆλθεν ἐπὶ τῆς ἀμάξης του ἵνα μεταβῆ εἰς τὸ Πραιτώριον, οἱ Πράσινοι ὅμως ἐπετέθησαν ἐναντίον αὐτοῦ παρὰ τὸν Λαυσιακόν, τοῦτο δ΄ ἐπροκάλεσε στάσιν εἰς τὴν Μέσην. Ἡ βασιλεὺς τάξι παρουσιάζει τὸν ἑπαρχὸν τῆς πόλεως ἀνερχόμενον ἐφ΄ ἀμάξης εἰς τὴν Μέσην ἢ τὴν Ῥηγίαν, ἵνα μεταβῆ εἰς τὸ Πραιτώριον⁵. Εἶναι μᾶλλον ἀπίθανον ὅτι ἠδύνατό τις νὰ κυκλοφορῆ ἐφ΄ ἀμάξης εἰς τὸν Αὐγουστέωνα, καθ΄ ὅσον αἱ πύλαι τῆς πλατείας δὲν ἦσαν, φαίνεται, ἀρκοῦντως εὐρύχωροι ὥστε νὰ διέρχεται δι΄ αὐτῶν ἄμαξα. Οὕτω, κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὁ Ἰουστινιανὸς μετέβη ἀπὸ τοῦ Παλατίου μέχρι τῶν θυρῶν τοῦ Αὐγουστέωνος, τῶν φερου-

¹ Κ ε δ ρ η ν ο ῦ, Ἐνθ' ἄν. 2,613. Ζ ω ν α ρ ᾱ, 3,656.

² Ν ι κ ῆ τ α Χ ω ν ι ᾱ τ ο υ, Χρονικ. Διήγ., 307-308.

³ Ν ι κ ῆ τ α Χ ω ν ι ᾱ τ ο υ, Ἐνθ' ἄν. 696.

⁴ Θ ε ο φ ᾱ ν ο υ ς, Χρονογρ., 370.

⁵ Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο υ Π ο ρ φ υ ρ ο γ ε ν ν ῆ τ ο υ, Ἐκθεσις, 1,85,388.

σῶν εἰς τὸ Ὁρολόγιον¹, καθήμενος ἐπὶ ἄρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων ἵππων. Ἄλλα δὲν φαίνεται νὰ εἰσῆλθε μετὰ τοῦ ἄρματος ἐντὸς τῆς πλατείας.

Κατὰ τὴν ἐπίσημον εἴσοδόν των οἱ αὐτοκράτορες ἀνήρχοντο ἔφ' ἀμάξης μέχρι τοῦ Φόρου τοῦ Κωνσταντίνου καὶ μετέβαινον εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, διασχίζοντες δὲ τὸν Αὐγουστέωνα, ἔναντι τοῦ Ὁρολογίου, εἰσέρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν². Τὸ κείμενον δὲν ἀναφέρει εἰς ποίαν ἀκριβῶς θέσιν ὁ αὐτοκράτωρ κατήρχετο τῆς ἀμάξης, ἀλλ' εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι τοῦτο συνέβαιεν ἔμπροσθεν τῆς θύρας τοῦ Αὐγουστέωνος.

Ὅπως ὁ Θεόφιλος (829 - 842) ἐπιστρέφων νικητῆς ἔξ ἐστρατείας καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ πολυαρίθμου συνοδείας, διαρχίζει τὴν πόλιν ἔφιππος. Εἰς τὸ Μίλιον, οἱ συγκλητικοὶ κατέρχονται τῶν ἵππων, ἐνῶ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ στρατιωτικὴ αὐτοῦ ἀκολουθία ἐξακολουθοῦν ἔφιπποι τὸν δρόμον των. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀφιππεύει ἔμπροσθεν τοῦ Ἱεροῦ Φρεάτος, εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν ἰδίαν θύραν καὶ ἀκολουθῶς ἐπανέρχεται πεζὸς μέχρι τῆς Χαλκῆς. Εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, ἐρχόμενος ἐκ τοῦ Μιλίου, δὲν διέσχισε τὸν Αὐγουστέωνα, ὅστις δὲν ἀναφέρεται³.

Ἐξ ἄλλου, Βασίλειος ὁ Α' , ἐπιστρέφων ἐκ νικηφόρου ἐστρατείας, ἀφιππεύει εἰς τὸν Φόρον τοῦ Κωνσταντίνου καί, ἀποδύόμενος τὸ στρατιωτικὸν ἔνδυμα διὰ νὰ ἐνδυθῆ τὴν ἐπίσημον στολήν, μεταβαίνει διὰ τῆς Μέσης καὶ τοῦ Μιλίου εἰς τὸ Ὁρολόγιον τῆς Ἁγίας Σοφίας⁴. Εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι ἀπὸ τὸν Φόρον τοῦ Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ Ὁρολογίου ὁ Βασίλειος Α' μετέβη πεζός, διασχίζων τὸν Αὐγουστέωνα.

Τέλος, ὁ Νικηφόρος Β' Φωκᾶς (963 - 964), κατὰ τὴν ἐπίσημον εἴσοδόν του, ἀκολουθεῖ ἔφιππος τὴν Μέσσην μέχρι τοῦ Φόρου τοῦ Κωνσταντίνου, ἐκεῖ, ἀφιππεύει καὶ μεταβαίνει πεζός εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ὅπου εἰσέρχεται διὰ τοῦ Ὁρολογίου⁵.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΕΩΝΟΣ

Ὁ Labarte⁶ λέγει ὅτι ὁ Αὐγουστέων εἶχε μῆκος 140 μ. ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον καὶ 170 μ. ἔξ ἀτατολῶν πρὸς δυσμάς, παραδέχεται δὲ ὅτι τὸ μῆκος τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ φανῆ καθ' ὑπερβολὴν μικρὸν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν μεγάλην σημασίαν τῆς πλατείας. Εἰς τὸ σχεδιάσμα τοῦ Labarte, ὁ Αὐ-

¹ Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, 1,104. Μιχαήλ Γλυκᾶ, 496.

² Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἔκθεσις, 1,91,414-415.

³ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἔκθεσις, 506-507.

⁴ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Append., 502.

⁵ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἔκθεσις, 1,96,439.

⁶ Labarte, Le Palais impérial, 32.

στέων πρὸς ἀνατολὰς δὲν ἐγγίξει τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς Ἁγίας Σοφίας, πρὸς δυσμὰς ὅμως ἐκτείνεται πολὺ πέραν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τοῦ δυτικοῦ αὐτῆς ἀτρίου. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Ebersolt¹, ὁ Labarte φαίνεται ὑπερβάλλων τὰς διαστάσεις τοῦ Αὐγουστέωνος. Εἰς τὸ σχεδιάσμα τοῦ Thiers, ὁ Αὐγουστέων ἐκτείνεται πρὸς ἀνατολὰς αἰσθητῶς πέραν τοῦ ὀπισθίου μέρους τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ πρὸς δυσμὰς πέραν τῶν δύο ναρ-θῆκων.

Φαίνεται ὅμως ὅτι πρὸς δυσμὰς ὁ Αὐγουστέων δὲν ὑπερέβαινε κατὰ πολὺ τοὺς δύο νάρθηκας. Ὁ Ἄθῦρα, μεσημβρινὴ ἐξοδος τοῦ δυτικοῦ ἀτρίου τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἠνοίγετο πρὸς τὴν Μέσην. Βλέπει τις τὸν αὐτοκράτορα ἐξερχόμενον τῆς Ἁγίας Σοφίας διὰ τοῦ νάρθηκος, διασχίζοντα τὸν Λουτήρα ἢ δυτικὸν ἀτρίον τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ κατερχόμενον τὴν κλίμακα τοῦ Ἄθῦρα, ἵνα φθάσῃ εἰς τὸ Μίλιον². Τὸ Μίλιον ἔκειτο δυτικῶς τοῦ Αὐγουστέωνος καὶ ἀσφαλῶς ὁ αὐτοκράτωρ δὲν διέσχισε τοῦτον, διὰ τὴν μεταβῆ ἀπὸ τὸν Ἄθῦραν εἰς τὸ Μίλιον. Κατερχόμενος τῆς κλίμακος τοῦ Ἄθῦρα, ὁ αὐτοκράτωρ, ἵππευεν ἵνα μεταβῆ εἰς τὸ Μίλιον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸν Φόρον τοῦ Κωνσταντίνου³.

Πρὸς ἀνατολὰς, ὁ Αὐγουστέων δὲν ὑπερέβαινε τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τὸ ἱερὸν Φρέαρ, τὸ ὁποῖον εὐρίσκειτο εἰς αὐτὸ τὸ μέρος καὶ ἐκάλυπτε τὴν νοτιο-ανατολικὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας, ἠνοίγετο πρὸς τὴν Μέσην. Ἡ Ἁγία Σοφία εἶχεν 77 μ. μῆκος, καὶ 71 μ. 70 πλάτος⁴. Δίδων τις εἰς τὸν Αὐγουστέωνα μῆκος 85 μ. περίπου, πλησιάζει μᾶλλον τὴν ἀλήθειαν.

Εἶναι ἀδύνατον νὰ ὀρισθῇ τὸ πλάτος τοῦ Αὐγουστέωνος ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον, καθότι ἀγνοοῦμεν τὴν ἀπόστασιν τὴν χωρίζουσιν τὴν νοτίαν πτέρυγα τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀπὸ τὸν βόρειον τοῖχον τοῦ Μεγάλου Παλατίου διὰ τῆς Μέσης, ἥτις εἶχεν πύλας καὶ ᾧδήγει εἰς τὸ ἱερὸν Φρέαρ διὰ τοῦ Αὐγουστέωνος.

Προαύλιον ἐκκλησίας, καλύπτει ὅλην τὴν νοτίαν πρόσοψιν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὁ Αὐγουστέων δὲν θὰ ἐξετείνετο πολὺ μακρὰν πρὸς νότον. Παραδεχόμεθα ὅτι οὗτος εἶχε σχῆμα τετραγώνου, τοῦ ὁποῖου ἡ μικροτέρα πλευρὰ ἦτο ἢ ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς. Τὸ πλάτος τοῦ Αὐγουστέωνος εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτιμηθῇ κατὰ προσέγγισιν εἰς 60 ἢ 65 μ. περίπου.

R. GUILLAND

¹ J. Ebersolt, Le Grand Palais, 18 σημ. 2.

² Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις, 1,10,74. Vogt, 1,67· 1,30,164. Vogt, 1,153· 1,35,185. Vogt, 1,173.

³ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις, 1,27,156. Vogt, 1,144.

⁴ Ch. Diehl, Manuel d'art byzantin, Paris, 1925,1,156.